

มูลเหตุที่คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้องกับในลานนา

เมื่อพระเจ้ากาวิละทรงก่อตั้งดินแดนลานนาเป็นปึกแผ่นมั่นคงแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชส่วนนี้ได้ดำเนินไปด้วยความราบรื่น โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับหัวเมืองประเทศราชอื่น ๆ เช่น หัวเมืองมลายู ซึ่งมีเรื่องวุ่นวายและเกิดการกบฏอยู่เสมอ ๆ¹ นอกจากนี้ การที่ประเทศพม่าซึ่งเป็นศัตรูสำคัญที่เคยรุกรานดินแดนไทยและลานนามาตั้งแต่อดีตติดต่อกันเป็นเวลาหลายร้อยปี ได้อ่อนกำลังลงหลังจากแพ้สงครามอังกฤษครั้งแรกใน พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) จึงเป็นเหตุให้ดินแดนลานนาอยู่ในสภาพสงบสุข

¹ หัวเมืองมลายูที่ไทยปกครองอย่างใกล้ชิดที่สุด และก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่ไทยอยู่เสมอมากที่สุดคือ ไทรบุรี และปัตตานี ทั้ง 2 เมืองเป็นเมืองขึ้นของไทยมาแต่โบราณ แต่เมื่อใดที่มีโอกาส เช่นเมื่อไทยเสียเปรียบในสงครามกับพม่า ทั้ง 2 เมืองก็จะปลุกตัวเป็นอิสระออกมา ปัตตานีนับตั้งแต่กับเคยก่อความวุ่นวายในพระนครหรืออยุธยาคราวต่างคนเข้ามาส่งเครื่องราชบรรณาการในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ. 2310 ทั้งปัตตานีและไทรบุรีก็ตั้งตนเป็นเอกราช ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงโปรดให้ยกทัพไปตีคืนมาได้ และภายหลังเพื่อเป็นการตัดกำลังให้อ่อนลง จึงโปรดให้แบ่งปัตตานีออกเป็นเจ็ดหัวเมือง แต่ปัตตานีก็ยังก่อกบฏขึ้นอีกหลายครั้งตลอดรัชกาลที่ 1 - 3 ทางไทรบุรีก็เช่นกัน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้เป็นต้นเหตุให้อังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้องกับไทย ความวุ่นวายในไทรบุรีทำให้รัฐบาลกลางของไทยต้องยุ่งกับการจัดพระราชอาณาเขตทางมลายูตลอดมา - คุรกาย - ละเอียดเพิ่มเติมในอธิบายความ "เรื่องพงษาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจกหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ" ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ หลวงอุดมสมบัติ, จกหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (พระนคร : กรมศิลปากร, 2515 ; อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงบุญเกื้อ เบ็ญจกาญจน จ.จ. 2515) หน้า 1-35.

ปราศจากการรุกรานจากพม่าในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความสงบสุขในบริเวณดินแดนลานนาได้ดำเนินติดต่อกันตั้งแต่ พ.ศ. 2370 จนถึง พ.ศ. 2395 ก็เกิดเรื่องยุ่งยากและกรณีพิพาทขึ้นในรูปแบบใหม่ ทั้งนี้ ก็เพราะได้มีชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามาดำเนินการค้าขายในดินแดนลานนา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวคือ เมื่ออังกฤษได้ครอบครองแคว้นตะนาวศรี ราว พ.ศ. 2370 แล้ว ได้มีข้าราชการอังกฤษเดินทางเข้ามาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2382 คือ นายแพทย์ริชาร์ดสัน² ซึ่งได้ร้องเรียนว่าที่เมืองมอญเกิดโรคระบาดทำให้โคกระบือล้มตายเป็นอันมาก จึงเข้ามาติดต่อขอซื้อวัวควายจากพ่อค้าในแขวงเมืองเชียงใหม่และลำพูน ปรากฏว่าเจ้าของสัตว์ได้รับเงินแล้ว แต่ไม่ยอมให้สินค้าตามที่ตกลงกันไว้³

ผลของการร้องเรียนครั้งนี้ ปรากฏว่าเจ้าพระยาพระคลังได้ชี้แจงให้นายแพทย์ริชาร์ดสัน ทราบว่า ช่าง ม้า โค กระบือ เป็นกำลังราชการแผ่นดินในด้านการศึกสงคราม ถ้าปล่อยให้ลูกค้าซื้อออกไปแล้ว บ้านเมืองก็จะขาดกำลังและพาหนะที่สำคัญไป ฉะนั้นรัฐบาลจึงไม่อาจอนุญาตให้มีการซื้อขายสินค้าประเภทนี้ได้ และจะจัดข้าหลวงขึ้นไปดำเนินการติดตามเงินเพื่อชำระคืนให้แก่คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษทุกคน⁴

จากการติดต่อในสมัยนี้ แสดงให้เห็นว่าคนอังกฤษได้เดินทางเข้ามาในพระราชอาณาจักรสยามเขตของไทยโดยผ่านทางดินแดนลานนาตั้งแต่ยังไม่มีสัญชาติทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 4 และแสดงว่า การเดินทางระหว่างพม่ากับลานนาไทยสามารถทำได้โดยง่าย ฉะนั้น จึงปรากฏว่ามีคนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามาค้าขายและดำเนินกิจการป่าไม้ในลานนามากมาย ตั้งแต่ก่อนสมัยพระเจ้ากาวิโลรสได้รับ

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 (พระนคร : คุรุสภา, 2504), เล่ม 1 หน้า 196.

³ ในพระราชพงศาวดาร เรียกชื่อริชาร์ดสัน ว่า มิสเตอร์พฤตัสซอน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 197.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

การแต่งตั้งเป็นเจ้านครเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2398⁵ และในเวลาต่อมาเรื่องป่าไม้ได้เป็นสาเหตุให้เกิดกรณีพิพาทระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับเจ้าผู้ครองนครในลานนา⁶ ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดในบทต่อไป

สาเหตุที่ชักนำให้ชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้องกับในลานนาอาจพิจารณาได้จากปัจจัย 2 ประการ คือ

1. การที่อังกฤษได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในพม่าจนต้องทำสงครามถึง 3 ครั้ง และในที่สุดก็สามารถผนวกพม่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอังกฤษ

2. การตกลงทำสนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ (สนธิสัญญา-
บาวริง) ใน พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในที่นี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับพม่า ซึ่งเป็นสาเหตุให้คนอังกฤษ
และคนในบังคับอังกฤษเข้ามาในดินแดนลานนา ทั้งนี้ก็เพราะถ้าพิจารณาสภาพทางภูมิศาสตร์
และประวัติศาสตร์แล้ว จะเห็นว่าดินแดนลานนามีอาณาเขตและความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับ-
ประเทศพม่ามากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย การเดินทางติดต่อระหว่างชาวพม่า
กับชาวลานนาสามารถทำได้โดยสะดวก เพียงข้ามแม่น้ำสาละวินก็สามารถเข้ามาในลานนา
ได้แล้ว ดังนั้น เมื่ออังกฤษทำสงครามจนมีชัยชนะเหนือพม่า และได้ผนวกดินแดนพม่าเข้า
กับอินเดียแล้ว จึงไม่เป็นการยากลำบากสำหรับชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษที่จะเดิน
ทางเข้ามาในดินแดนลานนาได้โดยง่าย

ส่วนข้อที่อ้างถึงสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างอังกฤษกับไทยใน พ.ศ. 2398
(สนธิสัญญาบาวริง) นั้น ก็เพราะสนธิสัญญาดังกล่าวได้มีส่วนในการอำนวยความสะดวกให้แก่

⁵ พระยาพระธาตุนครจักร, เรื่องเดิม, หน้า 531.

⁶ กรณีพิพาทคดีแรก เกิดขึ้นตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัว เป็นคดีที่คนในบังคับอังกฤษชื่อ มงสูวกัน (Mong Shuay Gan) ฟ้องพระเจ้า-
กาวิโลรส พระเจ้าเชียงใหม่ในขณะนั้น.

คนอังกฤษและคนในบังคับในการเดินทางเข้ามาค้าขายในประเทศไทยได้เต็มที่ ดังปรากฏ
ข้อความในสนธิสัญญาตอนหนึ่งว่า

- ✓ ...บรรดาคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ
มหานคร เสนาบดีฝ่ายไทยจะช่วยให้บรรดาผู้ค้าขายให้ได้อยู่เป็นสุข
สบาย ให้โคค้าขายโดยสะดวก มีใหญ่หนึ่งผู้โคฝ่ายไทยชม
เพลง เบียดเบียน...?

จากข้อตกลงดังกล่าวได้ยืนยันว่า ไทยยอมรับไมตรีจากอังกฤษ และพร้อมที่จะ
อำนวยความสะดวกให้แก่ชาวอังกฤษในขณะที่เดินทางเข้ามาอยู่ในประเทศไทย

ภายหลังการทำสนธิสัญญาดังกล่าวไม่นาน ก็ปรากฏว่ามีบริษัทการค้าของชาวต่าง
ประเทศเข้ามาตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ หลายบริษัท อาทิเช่น

บริษัทสกอตแลนด์กัมปะนี	(ตั้งขึ้น พ.ศ. 2399)
บริษัทบอร์เนียว จำกัด	(" 2399)
บริษัทเรมีเคอมองตินยี	(" 2400)
บริษัทฟิคเคนแพคแอนดักัมปะนี	(" 2401)
บริษัทเอมารควอลด์แอนดักัมปะนี	(" 2401) ⁸

การก่อตั้งบริษัทของชาวต่างประเทศเหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นว่าการค้าระหว่าง
อังกฤษกับไทยได้เจริญก้าวหน้าและทำให้คนอังกฤษกับคนในบังคับได้มีโอกาสเข้ามาอยู่ใน
ประเทศไทยมากขึ้นกว่าแต่ก่อน สำหรับในดินแดนลานนาที่มีหลักฐานว่าคนอังกฤษได้เข้ามา

⁷ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศ
ไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ, เล่ม 1, พ.ศ. 2160-2412 (พระนคร:
2511), หน้า 28.

⁸ หนังสือพิมพ์บางกอกกาลันเคอร์ ประจำปี พุทธศักราช 2410.

ดำเนินการสำรวจภาวะการเมืองและเศรษฐกิจอย่างไม่เป็นทางการมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพรนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว⁹ และหลังจากสนธิสัญญาบาวริงแล้ว ปรากฏว่าได้มีคนในบังคับอังกฤษเข้ามาประกอบอาชีพและค้าขายในลานนากันอย่างมาก ที่สำคัญก็คือ การดำเนินการป่าไม้ซึ่งได้เจริญขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพรจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา¹⁰

การขยายอำนาจของอังกฤษในพม่าและสงครามครั้งที่ 1 (พ.ศ.2367-2369)

อังกฤษได้เริ่มขยายอำนาจเข้าไปในพม่าภายหลังจากที่มีชัยชนะเหนืออินเดียทางภาคตะวันออกแล้ว สาเหตุของสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่านั้น กล่าวได้ว่าเกิดจากปัญหาทางค่านิยมแค้นเป็นข้อใหญ่ ปัญหาค่านิยมแค้นนี้ได้เกิดขึ้นก่อนหน้าจะทำสงครามขึ้นแตกหักมาหลายปีแล้ว ทั้งนี้เพราะระหว่างกันแค้นพม่ากับอินเดียของอังกฤษมีประเทศราชซึ่งเคยอยู่ใต้อำนาจของพม่าอยู่หลายแคว้น กล่าวคือ มีแคว้นยะไซ (Arakan) อยู่ทางทิศตะวันตก แคว้นมณีปุระ และแคว้นอัสสัม อยู่ทางเหนือของพม่า ทั้ง 3 แคว้นนี้มีเขตแดนติดกับแคว้นเบงกอลของอังกฤษ

แคว้นเหล่านี้มีอิสระในการปกครองดินแดนของตนเอง เมื่อใดที่พม่ามีกำลังเข้มแข็งขึ้น ก็จะยกทัพมาปราบปรามดินแดนเหล่านี้ และรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพม่า แต่ถาพม่ามีเหตุวุ่นวายภายในทำให้เสื่อมอำนาจลง บรรดาประเทศราชเหล่านี้ก็จะตั้งตนเป็นอิสระวนเวียนเช่นนี้เรื่อยไป จนกระทั่งถึงสมัยของราชวงศ์อลองพญา พม่ากลับมีอำนาจเข้มแข็งขึ้นอีกวาระหนึ่ง พระเจ้าปดุง หลังจากขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2325 (ค.ศ.1782) แล้ว ก็ได้ยกกองทัพไปปราบปรามแคว้นมณีปุระใน พ.ศ.2355 และใน

⁹Henry Yule, Narrative of the Mission to the Court of Ava in 1855 (London:Oxford University Press, 1968) หน้า 264 : คือ ดร. ริชาร์ดสัน (Dr. Richardson) และ ร้อยเอกแมคเคลอดด์ (Captain McCleod) ใน พ.ศ.2379-2380 (ค.ศ.1836-37)

¹⁰สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชานุกาฬ และพระยาราชเสนา, เรื่องเดิม, หน้า 65.

พ.ศ. 2359 ก็ทรงปราบแคว้นอัสสัม¹¹ ทำให้พรมแดนของพม่าติดต่อกับอินเดียทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือโดยตรง ดังนั้นจึงเกิดการกระทบกระทั่งเรื่องพรมแดนอยู่เนือง ๆ แต่ในระบายนั้ปัญหาตามพรมแดนยังไม่ร้ายแรงจนถึงกับต้องทำสงคราม ทั้งนี้เพราะอังกฤษกำลังมีภาระในการปราบปรามดินแดนอื่น ๆ จึงไม่คิดตอบโต้การกระทำของพม่าอย่างเต็มที่ สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าจึงยังไม่เกิดในสมัยของพระเจ้าปดุง แต่ได้มาถึงจุดระเบิดจนเกิดเป็นสงครามขึ้นในสมัยของพระเจ้าจกกายแมง (Bagyidaw) ใน พ.ศ. 2367-2369 (ค.ศ. 1824-1826) รวมเวลาประมาณ 2 ปี¹²

ในระยะแรกของสงครามอังกฤษเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะไม่ชำนาญภูมิประเทศ จึงไม่อาจเอาชนะพม่าได้ ต่อมาอังกฤษก็ได้ประกาศสงครามอย่างเป็นทางการ และส่งกองทัพเรือจากอินเดีย โดยมีนายพล แคมป์เบล (Campbell) เป็นแม่ทัพยกเข้ามาตีทางเมืองร่างกุ้ง (Rangoon) ผลปรากฏว่า อังกฤษตีได้โดยง่าย เพราะทางพม่าไม่คาดว่าอังกฤษจะยกทัพมาทางเรือ จึงเตรียมทัพใหญ่คอยต่อต้านอยู่แถบยะไข่ และมีปุระ ดังนั้นพม่าจึงต้องประสบความพ่ายแพ้ โดยอังกฤษสามารถยึดครองเมืองร่างกุ้งได้ และได้พยายามเดินทัพรุกเข้าไปให้ถึงเมืองหลวงของพม่า คือเมืองอังวะ¹³ ในที่สุดทัพอังกฤษได้บุกเข้า

¹¹ Frank N. Trager, Burma: From Kingdom to Independence (London: Pall mall Press, 1966), หน้า 20.

¹² D.G.E. Hall, A History of South East Asia (London: Macmillan, 1964), หน้า 567; สมเด็จพระยาจักรพรรดิราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, หน้า 667-669.

¹³ Tate, เรื่องเดิม, หน้า 398. พระเจ้าจกกายแมงทรงย้ายที่ประทับจากเมืองอมรปุระมาเมืองอังวะก่อนสงครามกับอังกฤษเพียงปีเดียว คือใน พ.ศ. 2366 (ค.ศ. 1823)

ไปถึงหมู่บ้านยันคาโบ¹⁴ (Yandaboo) ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงอังวะเพียง 40 ไมล์เท่านั้น
ยังผลให้ พระเจ้าจิกกายแมงทรงคัดสินพระทัยยอมสงบศึกกับอังกฤษก่อนที่อังกฤษจะสามารถ
เดินทัพเข้าไปถึงกรุงอังวะ ซึ่งเป็นราชธานีของพม่าในเวลานั้น สนธิสัญญาสงบศึกระหว่าง
อังกฤษกับพม่ามีชื่อว่า สนธิสัญญายันคาโบ (The Treaty of Yandaboo) ใน พ.ศ.
2369 (ค.ศ.1826) บรรจุข้อความรวม 11 ข้อ มีใจความต่อไปนี้¹⁵

1. กษัตริย์พม่าต้องยอมแพ้ และยอมยกแคว้นยะไข่ ตะนาวศรี และแคว้นอัสสัม
ให้แก่อังกฤษ
2. พม่าต้องยอมรับว่า เมืองมณีปุระ (Manipur) เมืองคะชา (Cachar) และ
เมืองเจนเตีย (Jantia) เป็นดินแดนอารักขาของอังกฤษ
3. พม่าต้องจ่ายเงินค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่อังกฤษเป็นเงิน 1 ล้านปอนด์สเตอ-
ริง (10,000,000 รูปี) โดยจ่ายเป็นงวดรวม 4 งวด คือ งวดแรกต้องจ่ายทันที งวด
ที่ 2 ให้จ่ายภายในระยะเวลา 100 วัน นับจากวันที่ลงนามในสัญญา ที่เหลือออกนั้นให้
จ่ายเป็นรายปีภายในเวลา 2 ปี
4. พม่าต้องยอมรับผู้แทนอังกฤษซึ่งจะมาประจำอยู่ ณ กรุงอังวะ ส่วนทางอังกฤษ
ก็จะยอมรับผู้แทนประเทศพม่าประจำกรุงกัลกัตตาเป็นการแลกเปลี่ยน
5. พระมหากษัตริย์พม่าต้องยอมลงพระปรมาภิไธยในสัญญาทางการค้าระหว่าง
พม่ากับอังกฤษ

¹⁴ สมเด็จพระยาค้ำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, หน้า 754 สมเด็จพระ-
พระยาค้ำรงราชานุภาพทรงเขียนชื่อตำบลนี้ว่า วันทะบุ แต่เพื่อความสะดวก ผู้เขียนเรียก
ชื่อตามอย่างภาษาอังกฤษ

¹⁵ Maung Htin Aung, A History of Burma (New York: Columbia
University Press, 1967), หน้า 214.

ใจความของสนธิสัญญานี้ นอกจากจะเกี่ยวกับการชกใช้ค่าเสียหาย และบังคับให้พม่ายอมเป็นไมตรีตลอดจนตกลงทำการค้ากับอังกฤษแล้ว ในสัญญานี้ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเทศไทยด้วย กล่าวคือ ในข้อ 10 ของสัญญาได้ระบุไว้ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามผู้เป็นสัมพันธมิตรของอังกฤษอย่างประเสริฐสุจริตจะต้องอยู่ในสัญญานี้ คือจะต้องได้รับประโยชน์ในสัญญานี้ด้วย¹⁶

สนธิสัญญาดังกล่าวนี้มีผลให้พม่าต้องสูญเสียหัวเมืองประเทศราชและเมืองท่าทางการค้าที่สำคัญไปหลายเมือง เช่น มะริค ทวาย และตะนาวศรี ส่วนอังกฤษซึ่งเป็นฝ่ายชนะก็ได้รับประโยชน์จากสนธิสัญญานี้เป็นอย่างมาก ที่สำคัญก็คือ อังกฤษสามารถวางใจได้ว่า เขตแดนกันตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียนั้น ซึ่งอยู่ติดกับพม่าปลอดภัยจากการรุกรานเพราะบ้านเมืองประเทศราชของพม่า ซึ่งเคยเป็นต้นเหตุให้เกิดการกระทบกระทั่งทางพรมแดนได้ตกอยู่ในความอารักขาของอังกฤษแล้ว ดังนั้น พม่าจึงไม่มีโอกาสยกทัพเข้ามารุกรานได้อีกต่อไป นอกจากนี้พม่ายังต้องยอมเปิดสัมพันธไมตรีทางการค้ากับอังกฤษเป็นครั้งแรก จึงนับว่าอังกฤษเป็นชาติแรกที่ไต่ขยายอิทธิพลเข้าไปในพม่า

¹⁶ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2, ไทยรบพม่า, หน้า 756.

John Crawford, Journal of An Embassy from the Governor General of India to the Courts of Siam and Cochin China. Vol II (London: Henry Colburn, 1828) Appendix หน้า 41.

สนธิสัญญาดังกล่าวมี 2 ใจความ คือใจความฝ่ายอังกฤษ และฝ่ายพม่า

English Version

Article 10. The good and faithful ally of the British Government, his Majesty the King of Siam, having taken a part in the present War, will to the fullest extent as far as regards his Majesty and his subjects, be included in the above Treaty.

Burman Version

Article 10. The King of Siam, the ally of the British Government having taken part with the British in the War, shall be considered as included in the present Treaty.

สงครามระหว่างพม่ากับอังกฤษ ได้มีส่วนให้อังกฤษพยายามที่จะดำเนินการติดต่อกับไทยอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของอังกฤษทั้งในด้านการทำสงครามกับพม่า และในด้านการค้าซึ่งอังกฤษได้เคยส่ง จอห์น ครอบเฟ็ค¹⁷ (John Crawford) เข้ามาเจรจากับไทยครั้งหนึ่งแล้วในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่ปรากฏว่าการเจรจาไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้น ในตอนต้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อังกฤษจึงได้ส่ง เฮนรี เบอร์นี่ (Henry Burney) เป็นทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยอีกครั้งหนึ่ง ปรากฏว่าการเจริญสัมพันธไมตรีครั้งนี้ประสบผลสำเร็จพอสมควร เพราะไทยได้ตกลงทำสนธิสัญญากับอังกฤษเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์¹⁸

ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับไทยอันเนื่องจากสงครามดังกล่าว

อังกฤษเริ่มรบกับพม่าในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2367 (ค.ศ. 1824) ซึ่งตรงกับปลายรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย¹⁹ ทั้งนี้จากหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารของ เฮนรี เบอร์นี่ (Henry Burney) ได้แสดงเจตนาของพระยาพระคลัง ถึงจอห์น ครอบเฟ็ค ซึ่งขณะนั้นเป็นข้าหลวงประจำอยู่สิงคโปร์ มีใจความว่า กองทัพไทยซึ่งยกไปพม่าต้องยกทัพกลับกรุง เพศ ไม่จัดการพระบรมศพ พระมหากษัตริย์องค์ที่แล้ว ซึ่ง

¹⁷ เดือนกันยายน พ.ศ. 2364 (ค.ศ. 1821) มาควิส เฮสติง (Marquis Hastings) ผู้สำเร็จราชการอินเดียมีคำสั่งให้จอห์น ครอบเฟ็ค (John Crawford) แห่งหน่วยบริการแพทย์ เป็นผู้เดินทางมาเจริญพระราชไมตรีกับราชสำนักสยามและญวน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสัมพันธภาพทางการค้าด้วย
ต่อมา จอห์น ครอบเฟ็ค ได้ดำรงตำแหน่งข้าหลวง (Resident) อยู่ที่สิงคโปร์ มีความคุ้นเคยกับเจ้านายและข้าราชการไทยหลายท่าน

¹⁸ เฮนรี เบอร์นี่ ได้เข้ามาในประเทศไทยใน ค.ศ. 1825-1826.

¹⁹ Trager, เรื่องเดิม, หน้า 33. อังกฤษประกาศสงครามกับพม่า วันที่ 5 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2367 ก่อนรัชกาลที่ 3 ขึ้นครองราชย์ 4 เดือนเศษ กล่าวคือพระองค์ขึ้นครองเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2367 คู่พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 หน้า 1.

หมายถึง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ถึงปรากฏข้อความต่อไปนี้

...พระยามหาโยธา ได้พบปะสนทนากับเจ้าหน้าที่อังกฤษชั้น
หัวหน้าที่เมืองมะตะบัน และจากนั้นได้ยกทัพต่อไปยัง เชียงใหม่
อย่างปลอดภัย ขณะที่พักอยู่ที่เชียงใหม่ ท่านได้รับจดหมายหลาย
ฉบับจากนายทหารอังกฤษที่เมืองร่างกุ้ง และมะตะบัน ขอให้
พระยามหาโยธาช่วยทำลายและก่อกวนพวกพม่า พระยามหา
โยธาได้ยอมรับมาจนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์
ที่เลวสวรรคต จึงต้องเดินทางกลับกรุงเทพฯ...²⁰

จดหมายดังกล่าวได้ยืนยันว่า ไทยได้จัดส่งกองทัพเข้าไปในหัวเมืองมอญตั้งแต่สมัย
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่การเจรจาระหว่างอังกฤษกับไทยเกี่ยวกับสงคราม
ได้เริ่มดำเนินอย่างจริงจังในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะกล่าว
ต่อไป

เมื่ออังกฤษรบกับพม่าที่ ซาหลวงสิงคโปร์ คือ จอห์น ครอบเฟิล (John Craw-
furd) ได้มีหนังสือมาถึงเจ้าพระยาพระคลัง²¹ มีใจความว่า อังกฤษได้รบกับพม่าซึ่งเป็น
ศัตรูของไทยเหมือนกัน ฉะนั้น อังกฤษคิดว่าไทยคงช่วยอังกฤษรบพม่า และเพื่อความสะดวก
จึงได้สั่งให้พ่อค้าอังกฤษขายอาวุธให้แก่ไทยเพื่อช่วยในการทำสงคราม²²

จดหมายของ ครอบเฟิลฉบับนี้จึงเป็นการยืนยันว่า อังกฤษต้องการผูกมิตรกับไทย
และต้องการให้ไทยซื้ออาวุธของตนเพื่อนำไปรบกับพม่าซึ่งเป็นศัตรูเก่าแก่มานาน เป็นการ

²⁰ Henry Burney, Burney Papers, Vol. I (Bangkok: Printed by
the order of the Committee of the Vajirana National Library,
1910), หน้า 7.

²¹ เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็น สมเด็จเจ้า-
พระยาบรมมหาประยุรวงศ์

²² John Crawford, Crawford Papers (Bangkok: Printed by the
order of the Committee of the Vajirana National Library, 1915),
หน้า 206.

เป็นการช่วยอังกฤษอีกด้านหนึ่ง อย่างไรก็ตาม อาจสรุปสาเหตุที่อังกฤษต้องการให้ไทยช่วยรบกับพม่าโดยพิจารณาจากปัจจัยต่อไปนี้ คือ

1. จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา อังกฤษรู้ว่าไทยกับพม่าเป็นศัตรูกันมานาน นับตั้งแต่สมัยอยุธยา ชนบุรี จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ฉะนั้นไทยคงมีใจเจ็บแค้นพม่าอยู่ ถ้าอังกฤษตั้งเป็นศัตรูของพม่าเช่นเดียวกับไทยชักชวนให้ไทยช่วยแล้ว ไทยคงจะไม่ปฏิเสธ และอังกฤษก็จะได้อำนาจช่วยอีกทางหนึ่ง

2. อังกฤษไม่ชำนาญภูมิประเทศแถบนี้ โดยเฉพาะการเดินทัพทางบก ตามลำแม่น้ำอิรวดี เพื่อเข้าตีกรุงอังวะ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของพม่าในขณะนั้น ฉะนั้นอังกฤษจึงต้องการพาหนะเพื่อลำเลียงกำลังและเสบียงอาหารในระหว่างยกทัพ อังกฤษหวังว่าถ้าไทยร่วมมือช่วยแล้ว ไทยก็จะ เป็นแหล่งเสบียงอาหารและช่วยจัดพาหนะให้แก่อังกฤษ²³

3. ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อังกฤษได้เคยส่งครอบครัวเป็นทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย เรื่องสำคัญที่ทำการเจรจาได้แก่ เรื่องการค้าระหว่างไทยกับอังกฤษ และเรื่องเมืองไทรบุรี²⁴ ปรากฏว่าการเจรจาดังนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ

²³Burney, เรื่องเดิม, เล่ม 1 หน้า 79.

²⁴เมืองไทรบุรีเคยเป็นเมืองขึ้นของไทยตั้งแต่ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเมื่อครั้งที่บ้านเมืองระส่ำระสายแย่งแย่งกันเป็นก๊กเป็นเหล่า เมืองไทรบุรีก็ตั้งตนเป็นอิสระระหว่างนั้นอังกฤษต้องการที่พักเรือจึงได้มาขอเช่าเกาะหมาก (เกาะปิ้ง) ต่อพระยาไทรบุรีได้เป็นผลสำเร็จ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนากษัตริย์บ้านเมืองได้มั่นคงแล้ว ต่อมาพระยาไทรบุรีเกิดความเสียกายเกาะหมาก จึงรบกับอังกฤษ แต่พระยาไทรบุรีแพ้ต้องยอมทำสัญญาให้อังกฤษเช่าเกาะหมากปีละ 6 พันเหรียญ และได้ให้อังกฤษเช่าที่ดินฝั่งตรงข้ามเกาะหมากซึ่งอังกฤษเรียกว่า ปรอวินส์ เวลเลสลี (Province Walesley) อีกปีละ 4 พันเหรียญ

ในสมัยรัชกาลที่ 2 ไทยจับได้ว่าพระยาไทรบุรีคิดเอาใจออกห่าง จึงโปรดให้ยกทัพไปตี เจ้าเมืองไทรบุรีจึงหนีไปอยู่กับอังกฤษที่เกาะหมาก อังกฤษจึงเห็นเป็นโอกาสที่จะช่วยไทรบุรี เพื่อขยายอิทธิพลของตนในแถบนี้

ดังนั้น เมื่ออังกฤษรบกับพม่า อังกฤษจึงเห็นเป็นโอกาสที่จะทำการเจรจาแลกดินแดนกับไทย²⁵ โดยอังกฤษคิดจะเอาเมืองขึ้นของพม่าที่อยู่ติดต่อกับแดนไทยยกให้ไทย และขอให้ไทยยกเมืองไทรบุรีให้แก่เจ้าพระยาไทรบุรี อังกฤษจะไค้ขยายอิทธิพลเข้าไปในหัวเมืองมลายู²⁶ ความคาดคะเนของอังกฤษในเรื่องสงครามระหว่างไทยกับพม่านั้น นับว่ามีส่วนถูกอยู่มาก เพราะไทยเองก็รู้สึกยินดีที่พมามีศัตรูเพิ่มขึ้น ทำให้ไม่มีโอกาสจะมาตีไทยได้ ทั้งนี้เพราะตราบไค้ที่พม่ายังมีกำลังเข้มแข็ง ไทยก็ต้งเตรียมกำลังเพื่อต่อสู้กับพม่าอยู่เสมอ ดังนั้น เมื่อเกิดสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า และอังกฤษต้องการให้ไทยช่วยรบโดยจะจัดหาอาวุธให้ จึงนับเป็นโอกาสของไทยที่จะไค้แก่แดนพม่า²⁷

การแก้แค้นพม่าของไทยในสงครามครั้งนี้ ผิดความคาดหมายของอังกฤษมาก ทั้งนี้เพราะอังกฤษคิดว่า ไทยคงจะส่งกองทัพไปช่วยรบอย่างเต็มที่ แต่ตรงกันข้ามปรากฏว่าไทยไม่ให้ความไว้วางใจอังกฤษเท่าที่ควร และไทยไม่แน่ใจว่าฝ่ายอังกฤษจะมีชัยชนะต่อพม่า ฉะนั้น คณะเสนาบดีของไทยจึงไค้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว เห็นว่าควรจะต้องเข้าร่วมสงครามครั้งนี้ด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง และจะต้องให้แน่ใจว่าจะต้องได้รับชัยชนะอย่างแน่นอนเสียก่อน²⁸ ดังนั้นจึงพิจารณาไค้ว่า รัฐบาลไทยมีความประสงค์ที่จะจ้กกองทัพไปรบพม่าโดยตรง ซึ่งไทยถือว่าการกระทำเช่นนี้ไค้เป็นการช่วยอังกฤษโดยทางอ้อม เป็นการตอบแทนที่อังกฤษยอมขายอาวุธให้แก่ไทย

แผนการรบพม่าที่ไทยเตรียมไว้ ก็คือการยกทัพไปเมือง เมาะตะมะ (Martaban) ดังปรากฏในท้องตราพระราชสีห์เกี่ยวกับแผนการนี้ว่า "...จะต้องคิดราชการกวาดค้อนเอาครอบครัวเมืองเมาะตะมะเข้ามาให้ไค้จงมาก อย่าให้อายพม่าตั้งเมืองไค้ดังก่อน..."²⁹

²⁵ Burney, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 269.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 167-69, 270.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 44.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 133.

✓ ²⁹ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 7 ภาคที่ 6 (พระนคร:คุรุสภา, 2506), หน้า 171.

การที่ไทยคิดจะตีเมืองนี้ก่อนทำการรบกับพม่าโดยตรง ก็เพราะเมืองเมะตะมะ เป็นจุดยุทธศาสตร์ อยู่ตรงทางร่วมที่จะมาเมืองไทย เมื่อใดที่พม่าจะมาตีไทยก็ใช้เมืองนี้เป็นสถานที่รวมพลเสมอ ดังนั้น ถ้าพม่าไม่มีเมืองเมะตะมะเป็นแหล่งเตรียมกองทัพแล้ว ก็ยากที่จะยกมาตีไทยได้ จึงเป็นการตัดกำลังพม่าไม่ให้มารบกวนไทยอีก ส่วนการกวาดต้อนผู้คนนั้น ก็เป็นประเพณีการทำสงครามมาแต่เดิม กล่าวคือ ถ้าฝ่ายใดมีชัยชนะก็จะกวาดต้อนเชลยกลับไปบ้านเมืองของตน เพื่อใช้ประโยชน์ในกานแรงงาน และเป็นการตัดกำลังของข้าศึกไม่ให้ตั้งตัว เข้มแข็งขึ้นอีกได้³⁰ ปรากฏว่าทัพไทยซึ่งมีเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) โดยกเข้าไปยังเมืองเมะตะมะ แต่ไม่ได้ช่วยอังกฤษรบกับพม่า ทั้งนี้ เพราะรัฐบาลไทยยังไม่ตัดสินใจที่จะให้กองทัพไทยเข้าร่วมรบกับอังกฤษ ซึ่งอาจสรุปสาเหตุได้ คือ

1. ไทยกับอังกฤษต่างไม่เข้าใจในชนมประเพณีและยุทธวิธีการทำสงครามซึ่งกันและกัน อาทิเช่น การกวาดต้อนเชลยของไทย เป็นวิธีการที่อังกฤษเห็นว่าป่าเถื่อนโหดร้าย และได้พยายามให้ไทยปล่อยเชลยเหล่านั้น เป็นต้น³¹ นอกจากนี้เมื่ออังกฤษได้ขอให้ไทยส่งกองทัพขึ้นไปทางเชียงใหม่³² หรือเส้นทางสายโคสายหนึ่งเหนือเมะตะมะ เพื่อว่ากองทัพไทยจะได้มีอิสระในการรบ และทำให้ข้าศึกพะวักพะวนนั้น ก็ได้รับการปฏิเสธจากคณะเสนาบดีของไทย โดยให้เหตุผลว่า เส้นทางแถบนั้นมีความยากลำบากและทุรกันการมาก ทัพใหญ่ ๆ ที่ยกขึ้นไปไม่สามารถหาเสบียงอาหารได้³³ ไทยมีความเห็นว่าขอเสนอของอังกฤษเป็นการเอาเปรียบ เพราะอังกฤษให้ไทยยกทัพไปตามเส้นทางที่ทุรกันการ แต่

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172.

³¹ Burney, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 141.

³² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 58. การยกทัพจากเชียงใหม่ไปตีอังวะนั้น ยากมาก เพราะมีเทือกเขาสูงเป็นพรมแดนกันอยู่ทั้งสองด้าน และตรงทางหลายแห่งเป็นที่ที่เกี่ยวย่นผ่านไม่ได้.

³³ Burney, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 127.

เมื่อไทย เสนอที่จะยกผ่านทาง เมือง เมาะตะมะซึ่ง เป็น เส้นทางที่ง่ายต่อการรบกับพม่าสำหรับ ไทยแล้ว อังกฤษก็ไม่ยินยอม ทำให้รัฐบาลไม่ไม่ตกลงที่จะช่วยอังกฤษรบกับพม่า

2. อังกฤษก็จะฟื้นฟูหัว เมืองมอญขึ้น เป็นรัฐอิสระ ให้พวกมอญปกครองกันเอง เพื่อเป็นการตัดทอนกำลังและอำนาจของพม่าให้น้อยลง ปรากฏว่าแผนการของอังกฤษครั้งนี้ ไม่เป็นที่พอใจของฝ่ายไทย ทั้งนี้ เพราะนับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี เป็นต้นมา ได้มีพวก มอญอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ฉะนั้น ถ้ามีประเทศมอญเกิดขึ้นจะทำให้พวกมอญที่เคยอยู่ในไทยคิดเอาใจออกห่าง อพยพกลับไปบ้านเมืองเดิมของตนได้³⁴

3. กองทัพเรือของไทย ซึ่งมีพระยาชุมพร (ชูบ) เป็นแม่ทัพได้เข้ากวาด ต้อนครอบครัวคนเมืองมะริด ทวาย ตะนาวศรี ซึ่งทำให้อังกฤษไม่พอใจ เพราะถือว่า คนเหล่านี้เป็นคนในบังคับอังกฤษ จึงเกิดการวิวาทระหว่างไทยกับอังกฤษ เป็นผลให้ รัฐบาลไม่พอใจด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย³⁵

จากอุปสรรคดังกล่าว ทำให้ความร่วมมือระหว่างไทยกับอังกฤษในการทำสงคราม กับพม่าไม่สู้จะราบรื่นนัก แต่รัฐบาลทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็พยายามรักษาสัมพันธไมตรีกันไว้ จึง ไม่ปรากฏเรื่องรุนแรงใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดความบาดหมางได้ ในที่สุดเมื่ออังกฤษทำ สงครามจนเกือบชนะพม่าแล้ว ลอร์ด แอมเฮิสต์ (Lord Amhurst) ผู้สำเร็จราชการ อินเดียบองอังกฤษ จึงแต่งตั้งให้ รอยเอก เฮนรี เบอริ เป็นทูตเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อเจรจากับไทย และทำสัญญาพันธไมตรีไว้ เป็นหลักฐานอันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ทาง การค้าของอังกฤษและเจรจากดลงเกี่ยวกับหัว เมืองมอญ และหัว เมืองทางใต้ในแหลม- มลายูให้หลุดวงไปด้วย³⁶

³⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 237-240.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 141.

³⁶ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 62 : "ทูตฝรั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์"

(พระนคร : ศิลปากร, 2506), หน้า 41.

เมื่อ เบอร์นี ได้รับมอบหมายให้เป็นทูตเดินทางเข้ามาแล้ว เขาได้ทำการเจรจากับไทยหลายเรื่องก่อนที่จะตกลงทำสนธิสัญญาอย่างเป็นทางการ เบอร์นีได้พยายามชี้แจงให้ไทยดำเนินการปลดปล่อยพวกเชลยที่ไทยได้กวาดต้อนมาจากหัวเมืองมอญ ซึ่งอังกฤษถือว่า คินแดนส่วนนั้นเป็นของตนภายหลังที่สามารถตีไล่จากพม่า ดังนั้น พวกมอญที่ไทยกวาดต้อนมาเป็นเชลยก็นับเป็นคนในบังคับอังกฤษด้วย การเจรจาของเบอร์นีเกี่ยวกับเรื่องนี้ ประสบผลสำเร็จ เพราะรัฐบาลไทยรับจะจัดส่งเชลยเหล่านั้นคืนกลับบ้านเมืองเดิม ซึ่งอยู่ในความยึดครองของอังกฤษ³⁷ ภายหลังที่ได้พำนักในเมืองไทยนานถึง 9 เดือน เบอร์นีประสบความสำเร็จในการเจรจากับไทย เพราะรัฐบาลไทยได้ยินยอมลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้าฉบับแรกระหว่างไทยกับชาติตะวันตก เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826)³⁸ ซึ่งอาจสรุปใจความสำคัญดังนี้ คือ

1. อังกฤษกับไทยจะเป็นไมตรี ไม่คิดชิงคินแดนของกันและกัน
2. อนุญาตให้คนไทยและคนอังกฤษเดินทางค้าขายยังอาณาเขตที่เป็นของอังกฤษและของไทยได้โดยสะดวก แต่คนของฝ่ายหนึ่งที่เขาไปอยู่ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายของอาณาเขตนั้นทุกประการ
3. พ่อค้าของแต่ละฝ่ายที่เขาไปในอาณาเขตของอีกฝ่ายจะต้อง เก็บภาษีการค้าตามธรรมเนียมของอาณาเขตนั้น ให้พ่อค้าทั้ง 2 ฝ่ายซื้อขายกันเองได้โดยเสรี และถ้ามีคดีฟ้องร้องเกิดขึ้น ก็ให้พิจารณาตัดสินตามกฎหมายของอาณาเขตที่เกิดคดีนั้น ๆ
4. ให้มีการค้าขายไปมาโดยสะดวกระหว่างหัวเมืองมลายูของอังกฤษ ใต้แก่ เกาะปีนัง มะละกา และสิงคโปร์ กับหัวเมืองทางภาคใต้ของไทย คือ นครศรีธรรมราช

³⁷ Burney, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 280-281.

³⁸ Walter F. Vella, Siam Under Rama III 1824-1851 (New York : J.J. Augustin Incorporated Publisher 1957), หน้า 120.

พัทลุง สงขลา ปัตตานี อดาง และไทรบุรี³⁹

ต่อมา วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1827) ไทยกับอังกฤษได้ทำหนังสือเพิ่มเติมอีกฉบับหนึ่ง สรุปความสำคัญได้ คือ

1. ห้ามพ่อค้าซื้อชาวออกนอกประเทศ
2. สินค้าประเภทอาวุธต้องขายให้แก่รัฐบาล
3. ภาษีเบิกร่อง และค่าปากเรือ ให้เก็บตามขนาดของเรือ
4. พ่อค้าอังกฤษไม่ว่าจะเป็นชาวยุโรปหรือเอเชีย (หมายถึงคนในบังคับ

อังกฤษ) เมื่อเข้ามาค้าขายจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายของไทย ไม่ได้รับสิทธิพิเศษใด ๆ ทั้งสิ้น⁴⁰

การติดต่อกันระหว่างไทยกับอังกฤษได้เริ่มอย่างเป็นทางการในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และนับว่าสนธิสัญญาเบอร์นี เป็นสัญญาฉบับแรกระหว่างไทยกับอังกฤษ อนึ่ง ถ้าพิจารณาสนธิสัญญาฉบับนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าอังกฤษยังมิได้รับผลประโยชน์เท่าใดนัก ทั้งนี้เพราะอังกฤษยังไม่พอใจระบบกฎหมายและการศาลของไทย ซึ่งไทยก็ไม่ยอมยอมให้สิทธิให้แก่อังกฤษ ซึ่งอังกฤษก็จำต้องโอนอ่อนตามไทยไปก่อน ขณะนั้นอังกฤษเพิ่งรบชนะ เหตุการณ์ในพม่ายังไม่สงบเรียบร้อย เพราะชาวพม่าไม่พอใจในสัญญาสงบศึก พ.ศ. 2369 (สนธิสัญญายันคาโบ) ดังนั้น ถ้าอังกฤษต้องมีเรื่องขัดใจกับไทย ก็เกรงไทยจะเข้ากับพม่า ทำให้อังกฤษต้องเผชิญกับปัญหาศึก 2 ด้าน อังกฤษจึงต้องพยายามผูกมิตรกับไทยด้วยการทำสนธิสัญญาฉบับดังกล่าว⁴¹

³⁹ คุรายละเอียดของการเจรจาทำสนธิสัญญาใน Burney เรื่องเกม, เล่ม 1, หน้า 244-249, หน้า 304-319.

⁴⁰ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, เรื่องเกม, เล่ม 1, พ.ศ. 2160-2412 (2511) หน้า 23-25.

⁴¹ Tate, เรื่องเกม, เล่ม 1, หน้า 406.

สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า ได้มีส่วนชักนำให้อังกฤษพยายามเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ไต่ประสมความล้มเหลวมาแล้วในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การติดต่อกครั้งนี้คาดว่าตนจะได้รับประโยชน์ถึง 2 ทางคือ

1. ทางด้านการค้า ซึ่งอังกฤษถือเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะขณะนั้นการค้าไทยขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จาก บันทึกของเบอร์นี ที่กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ "...จุดประสงค์และหน้าที่ในการเดินทางมาครั้งนี้ของข้าพเจ้าก็คือ รัฐบาลอังกฤษต้องการจะเจริญสัมพันธไมตรี และติดต่อกับค้าขายกับไทย..."⁴²

2. คำเนินสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษอย่างเปิดเผย เพื่อจะได้อธิบายและชี้แจงให้ราชสำนักไทยได้เข้าใจถึงความคิดเห็นและความตั้งใจของอังกฤษในการทำสงครามกับพม่า และชี้แจงให้รัฐบาลไทย เข้าใจถึงลักษณะและขอบข่ายของความร่วมมือที่อังกฤษต้องการจะได้รับจากไทย⁴³

ปรากฏว่า ผลการเจรจาระหว่างไทยกับอังกฤษส่วนใหญ่ดำเนินไปด้วยความราบรื่น แม้ในปัญหาเรื่องหัวเมืองมอญ ซึ่งไทยได้ยอมรับว่าดินแดนหัวเมืองมอญทั้งหมดเป็นของอังกฤษ ดังปรากฏข้อความที่กล่าวถึงการตัดสินใจของรัฐบาลไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับหัวเมืองมอญ คือ

...การที่ไทยปฏิบัติเกี่ยวกับ หัวายและเมาะตะมะที่แล่วมาก เพื่อให้อังกฤษไทยได้เข้าไปและรวมรบกับอังกฤษ และทำลายดินแดนของพม่า แต่เมื่อกองทัพไทยไม่สามารถจะยกไปช่วยรบพม่า และอังกฤษก็ตกลงเป็นไมตรีกับอังกฤษแล้ว ดินแดนหัวายและเมาะตะมะก็เป็นดินแดนที่อังกฤษได้ และเขาครอบครอง ไทยไม่ยากใดดินแดนโดยมีไคลงแรง ดินแดนของพม่าที่ตกเป็นของอังกฤษนั้น ไทยไม่ต้องการรุกรานลงลำเขาไป...⁴⁴

⁴² Burney, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 42.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 269.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150.

ฉะนั้น แม้ว่าการเจรจาทำสนธิสัญญาจะไม่ปรากฏเรื่องเกี่ยวกับการเข้าร่วมสงครามโดยตรง แต่กระนั้น ทั้ง 2 ประเทศเป็นพันธมิตรกัน ซึ่งเป็นการกล่าวอย่างกว้าง ๆ ในสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษกับพม่า อังกฤษก็ให้พม่าสัญญาว่าจะปฏิบัติต่อไทยเยี่ยงพันธมิตรของอังกฤษด้วย⁴⁵ จึงนับว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษดำเนินไปอย่างราบรื่นพอสมควร

สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2395-2398 (ค.ศ. 1852-1855)

สาเหตุของสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า ครั้งที่ 2 นี้อาจสรุปได้ คือ

1. ความล้มเหลวของสนธิสัญญายันคาโบ พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) กล่าวคือ ในสมัยของพระเจ้าแสรวกแมง (Tharawaddy) (พ.ศ. 2381-2389) พม่าได้ประกาศยกเลิกสนธิสัญญาดังกล่าว⁴⁶ ซึ่งก่อให้เกิดความโกรธแค้นแก่รัฐบาลอังกฤษซึ่งปกครองหัวเมืองมอญ และรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเป็นอย่างมาก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับพม่าเสื่อมทรามลง และก่อให้เกิดความตึงเครียดยิ่งขึ้นจนเกิดสงครามครั้งที่ 2 ระหว่างพม่ากับอังกฤษ

2. ความล้มเหลวในการปกครองภายในของพม่า ได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างข้าราชการพม่ากับพ่อค้าอังกฤษ ทั้งนี้ ได้มีการร้องเรียนจากบรรดาพ่อค้าชาวอังกฤษเป็นจำนวนมากที่ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากข้าราชการพม่าที่เมืองหงสาวดี (Pegu) อยู่เนื่อง ๆ⁴⁷

ความไม่สะดวกที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเพิ่งเล็งการปฏิบัติงานของข้าราชการพม่า และได้ถือเป็นเหตุของการประกาศสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งที่ 2 ด้วย เหตุการณ์สำคัญที่นำไปสู่การประกาศสงครามก็คือ ในระยะเวลาระหว่างเดือน

⁴⁵ คุรายละเอียดยุทธศาสตร์ ยันคาโบ ข้อ 10 อ้างแล้ว.

⁴⁶ Tate, เรื่องเดิม, หน้า 408-409.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) พ่อค้าชาวอังกฤษ 2 คนได้ถูกจับ และถูกบังคับให้จ่ายเงินค่าปรับอย่างไม่เป็นธรรม⁴⁸ จึงได้ร้องเรียนไปยังรัฐบาลอังกฤษ ที่อินเดีย ข้อพิพาทดังกล่าวทำให้ ลอร์ด คาลฮุสซี (Lord Dalhousie) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษ ที่อินเดีย ได้ดำเนินการประท้วงรัฐบาลพม่า ผลปรากฏว่า รัฐบาลพม่าปฏิเสธ ไม่ยอมรับ ฝักขอบต่อการกระทำของข้าราชการของตน ดังนั้น อังกฤษจึงส่งเรือรบ 2 ลำไปปิดปาก อ่าว เพื่อบีบบังคับให้พม่ายอมตกลงเจรจากับตน แต่ทางกรุงอังวะไม่ยอมเจรจาค่าย กองทัพเรืออังกฤษจึงปิดล้อมเมืองย่างกุ้ง และโจมตีกองเรือของพม่า พร้อมกันนั้นอังกฤษก็ ผนวกดินแดนชายฝั่งทะเลของพม่าเข้ากับอาณานิคมของตน⁴⁹

ในปลาย พ.ศ. 2392 (ค.ศ. 1852) อังกฤษก็สามารถตีเมืองหงสาวดี (Pegu) ได้อีก โดยความยินยอมของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน⁵⁰

ในที่สุดสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งที่ 2 ก็สิ้นสุดลง พม่าต้องสูญเสียดินแดน ทอนไต (Lower Burma) ซึ่งเป็นทางออกทะเลให้แก่อังกฤษ การสูญเสียของพม่าครั้งนี้ นับเป็นความเสียหายอย่างยิ่งสำหรับพม่า เพราะเท่ากับว่าพม่าได้ถูกตัดขาดจากการติดต่อกับโลกภายนอกโดยสิ้นเชิง

หลังจากที่พม่าแพ้สงครามอังกฤษถึง 2 ครั้ง จนต้องสูญเสียหัวเมืองประเทศราช เมืองที่สำคัญ และทางออกทะเล ตลอดจนดินแดนทางใต้ (Lower Burma) ในแคว้น หงสาวดีให้แก่อังกฤษแล้ว กษัตริย์พม่าในเวลาต่อมาคือ พระเจ้ามินดง⁵¹ ทรงปรับปรุง ประเทศให้เจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน ที่สำคัญก็คือ การปรับปรุงการปกครองภายในให้ มั่นคง โดยทรงควบคุมการปกครองดินแดนพม่าตอนบนให้อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 409.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 410.

⁵⁰ Trager, เรื่องเดิม, หน้า 38.

⁵¹ พระเจ้ามินดง ครองราชย์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2396-2421.

โดยตรง และทรงยินยอมรับการติดต่อกับชาวต่างประเทศอย่างเป็นทางการ⁵² การปรับปรุง การปกครองของพม่าดังกล่าว นับเป็นก้าวแรกที่แสดงให้เห็นว่าพม่ายอมรับสภาพความเป็นจริงของตน และในสมัยของ พระเจ้ามินทงนี่เองที่พม่าได้ยอมทำสนธิสัญญาด้วยอังกฤษถึง 2 ฉบับ คือ

1. สนธิสัญญา พ.ศ. 2405 (ค.ศ.1862) เป็นการตกลงเรื่องการค้า ระหว่างอังกฤษกับพม่า และพม่ายินยอมให้อังกฤษตั้งสถานที่ทำการของข้าหลวงประจำกรุง มณฑลละเลย์ (Mandalay) ได้⁵³

2. สนธิสัญญา พ.ศ. 2410 (ค.ศ.1867) ยินยอมให้ชาวอังกฤษสำรวจ เส้นทางจากเมืองบามาโม (Bhamo) ไปยังภาคตะวันตกของประเทศจีน คือมณฑลยูนนานใต้ นอกจากนี้ สนธิสัญญานับนี้ยังได้ยินยอมยกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่อังกฤษ ทั้งนี้พม่า ยินยอมให้มีตัวแทนของอังกฤษที่เมืองบามาโมได้ และยินยอมให้เรือของอังกฤษแล่นในแม่น้ำ อีระวดีด้วย⁵⁴

นับได้ว่า สนธิสัญญา พ.ศ. 2410 (ค.ศ.1867) มีความสำคัญต่อพม่าเป็นอย่างมาก เพราะเป็นครั้งแรกที่พม่ายอมติดต่อกับชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะคน อังกฤษ จนถึงกับยอมยกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้ และยินยอมให้อังกฤษทำการสำรวจดินแดนภายในประเทศของตน ซึ่งการยินยอมดังกล่าวได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการแข่งขัน ระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส ในการอาศัยพม่าเป็นทางผ่านไปยังประเทศจีน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรและสินค้าที่มีค่าเป็นที่ต้องการของชาวตะวันตก

สงครามอังกฤษกับพม่า ครั้งที่ 3 ใน พ.ศ. 2428 (ค.ศ.1885)

ความสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับอังกฤษในสมัยของพระเจ้ามินทง นับว่าดำเนินไปด้วย

⁵²Tate, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 412.

⁵³Trager, เรื่องเดิม, หน้า 38.

⁵⁴Hall, เรื่องเดิม, หน้า 593.

ความราบรื่นยิ่งกว่าสมัยใด ๆ ในราชวงศ์อลองพญา ต่อมาเมื่อพระเจ้ามินทงสวรรคตแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับพม่าก็เสื่อมลง เป็นลำดับ จนในที่สุดเมื่อ พ.ศ. 2422 (ค.ศ. 1879) สถานที่ทำการของข้าหลวงอังกฤษประจำกรุงมัณฑะเลย์ ก็ต้องปิดกิจการเพื่อความปลอดภัย เพราะพม่าไม่ยอมรับสภาพและความปลอดภัยของชาวอังกฤษที่กรุงมัณฑะเลย์ ได้ตั้งก่อน⁵⁵

เมื่อพม่าตัดความสัมพันธ์กับอังกฤษแล้ว ก็หันไปผูกไมตรีกับฝรั่งเศส ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น กล่าวคือใน พ.ศ. 2428 พม่าได้ตกลงทำสัญญาพันธไมตรีกับฝรั่งเศส สัญญาดังกล่าวเป็นการเอื้ออำนวยผลประโยชน์ทางการค้าของฝรั่งเศสในพม่าเป็นอย่างมาก นอกจากนี้พม่ายังยินยอมให้ฝรั่งเศสตั้งสถานกงสุลที่มัณฑะเลย์อีกด้วย⁵⁶ ความสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับฝรั่งเศสดังกล่าวได้ทำให้อังกฤษเกิดความไม่พอใจ และเกรงว่าฝรั่งเศสจะกำจัดอิทธิพลของอังกฤษในพม่าให้หมดไป เพื่อฝรั่งเศสจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่

ความวิตกกังวลของอังกฤษเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสในพม่ายังไม่ได้รับการแก้ไข ก็พอดีเกิดเรื่องวิวาทระหว่างบริษัทการค้าอังกฤษกับรัฐบาลพม่าในเรื่องป่าไม้ ทั้งนี้ โดยที่รัฐบาลพม่าอ้างว่า บริษัทอังกฤษได้ทำผิดกฎหมาย คือตัดโค่นต้นไม้โดยไม่ได้อุญาต ฉะนั้นบริษัทป่าไม้จะต้องจ่ายเงินค่าปรับให้แก่รัฐบาลพม่าเป็นจำนวน 2,300,000 รูปี แต่ปรากฏว่าบริษัทอังกฤษไม่ยอมจ่ายเงิน จึงถูกริบไม้ทั้งหมด⁵⁷ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียนจึงได้เข้าดำเนินการไกล่เกลี่ย โดยขอให้รัฐบาลพม่าลดเงินค่าปรับลงและดำเนินการพิจารณาคดีใหม่ ตลอดจนยินยอมให้อังกฤษตั้งข้าหลวงประจำกรุงมัณฑะเลย์ได้อีก และให้อังกฤษสามารถทำการค้าได้โดยเสรีในบริเวณพม่าตอนบนจนถึงมณฑลยูนนาน⁵⁸ ผลก็คือ

⁵⁵ Tate, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 417.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 418.

⁵⁷ A.C. Pointon, The Bombay Burmah Trading Corporation Ltd., 1863-1963 (Southampton : The Mellbrook Press, 1964), หน้า 20-21.

⁵⁸ Tate, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 419.

พม่าปฏิเสธข้อเสนองของอังกฤษ ดังนั้นอังกฤษจึงเห็นเป็นโอกาสที่จะประกาศสงครามกับพม่า เพื่อขยายอิทธิพลไปยังพม่าตอนบน

ในวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) กองทัพอังกฤษบุกขึ้นไปยังพม่าตอนบน สงครามระหว่างพม่ากับอังกฤษครั้งที่ 3 ได้เริ่มขึ้น ในที่สุดอังกฤษก็สามารถยึดครองมณฑลละโว้ได้ในวันที่ 28 พฤศจิกายน ปีเดียวกันนั้นเอง พม่าจึงตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษหมดทั้งประเทศนับแต่นั้น เป็นต้นมา⁵⁹

พม่าต้องสูญเสียอิสรภาพให้แก่อังกฤษหลังจากที่ต้องทำสงครามกันถึง 3 ครั้ง ต้องสูญเสียดินแดนให้อังกฤษไปที่ละเล็กละน้อยทุกคราวที่แพ้สงคราม จนในที่สุดอังกฤษก็สามารถยึดครองพม่าได้ทั้งประเทศ

ปัจจัยที่สนับสนุนให้คนอังกฤษและคนในบังคับเข้ามาในลานนา

เมื่ออังกฤษชนะสงครามพม่าเป็นครั้งแรก และได้ยึดครองหัวเมืองมณฑลจากพม่า อังกฤษก็พบว่าบริเวณดังกล่าว เป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้สักที่มีค่ามาก อังกฤษจึงได้ดำเนินกิจการค้าไม้ขึ้น โดยจัดตั้งโรงเลื่อยจักรที่บริเวณเมืองมะละแหม่ง ทำการตัดไม้สักลงไปเลื่อย เป็นไม้กระดานส่ง เป็นสินค้าออกไปขายต่างประเทศ⁶⁰ นับเป็นการเริ่มต้นกิจการป่าไม้ของชาวอังกฤษในประเทศพม่า ต่อมาเมื่ออังกฤษมีชัยชนะในสงครามกับพม่าครั้งที่ 2 ได้ครอบครองดินแดนพม่าตอนล่าง อิทธิพลของอังกฤษก็ขยายออกมาใกล้ชิดกับดินแดนลานนาไทยมากยิ่งขึ้น ปรากฏว่าได้มีชาวพม่าในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามาทำป่าไม้ในดินแดนลานนากันมาก เป็นผลให้กิจการป่าไม้เจริญขึ้นทั้งในดินแดนมณฑลและไทย⁶¹

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 428-429.

⁶⁰ สมเด็จพระยาติศวรราชานุกาพ และพระยาราชเสนา, เรื่องเดิม, หน้า 66.

⁶¹ Pointon, เรื่องเดิม, หน้า 34.

ปัจจัยที่ส่งเสริมความสนใจของคนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษให้เดินทางเข้ามา
ในลานนา อาจจำแนกได้ คือ

1. ความสำคัญในทางเศรษฐกิจ ดินแดนลานนาเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วย
ป่าไม้สักมุลคามหาศาล ทำให้คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเกิดความสนใจที่จะเข้ามา
ดำเนินการกิจการป่าไม้ในบริเวณนี้⁶²

2. ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ เนื่องจากดินแดนลานนามีอาณาเขตติดต่อกับ
ประเทศพม่าโดยใกล้ชิด การเดินทางติดต่อกันระหว่างพม่ากับลานนาทำได้ง่ายและสะดวก
เสียยิ่งกว่าการเดินทางระหว่างกรุงเทพฯ กับลานนาเสียอีก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ
การเดินทางทัพของพม่าผ่านมาทางลานนาก่อนที่จะเข้าตีกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์
ในสมัยก่อน⁶³

ปัจจัยดังกล่าวนี้เอง ได้ส่งเสริมให้มีการติดต่อกันระหว่างคนในลานนากับชาวพม่า
อย่างใกล้ชิด มีการติดต่อกันอยู่เสมอ จะเห็นได้ว่า ลานนาในสมัยนั้นมีความผูกพัน
ทางด้านการเงินตรากับทางพม่ามากกว่ากรุงเทพฯ เสียอีก เพราะลานนาใช้เงินสกุลรูป
ตามแบบอย่างของอินเดียนและพม่า ไม่ใช่เงินบาทตามแบบของไทย ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า
การคมนาคมที่สะดวกระหว่างลานนากับพม่าได้มีส่วนช่วยให้คนอังกฤษและคนในบังคับเดิน
ทางผ่านเข้ามาในลานนาได้โดยง่าย

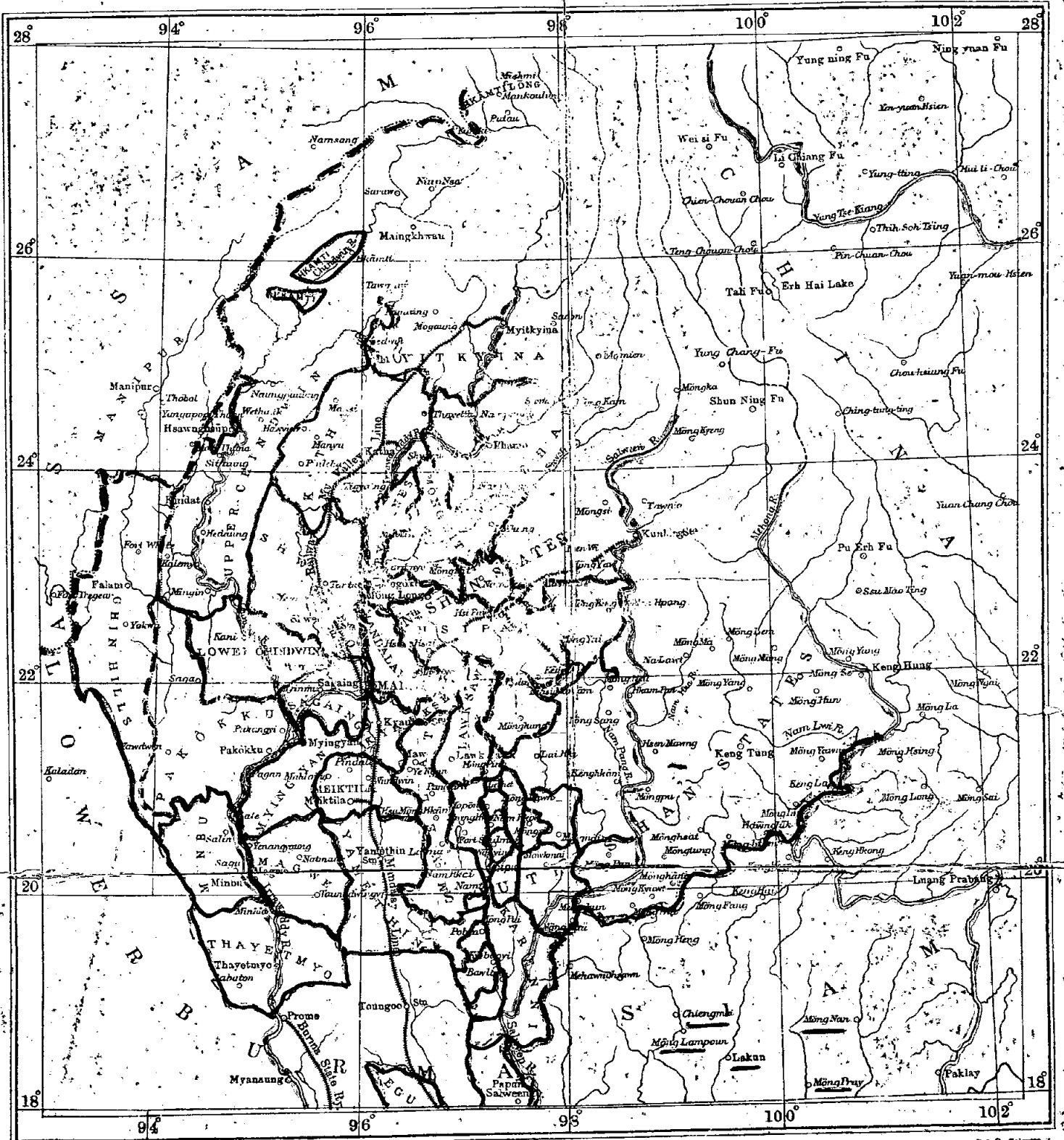
3. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ใน พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855)
อังกฤษได้ส่งทูตมาเจรจาเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีกับไทย อันเป็นผลให้เกิดสนธิสัญญาบาวริง
ขึ้น ซึ่งเป็นการรับรองฐานะและเสรีภาพในทางการค้าของชาวอังกฤษในประเทศไทย

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

⁶³ ในสมัยโบราณก่อนที่พม่าจะยกมาตีไทย พม่าจะต้องปราบดินแดนลานนาให้ได้
เสียก่อนเพื่อใช้ดินแดนลานนาเป็นแหล่งเสบียงอาหาร และเป็นทางผ่านทัพเข้ามาตี
ไทย ในทางตรงกันข้าม เมื่อไทยเข้มแข็งก็มักจะยกทัพไปตีลานนาไว้ในอำนาจเพื่อไม่
ให้พม่าขยายอิทธิพลและเข้ามารุกรานไทยได้โดยง่าย คุรยละเอียดใน สมเด็จพระ
พระยาคำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า.

UPPER BURMA

2nd Edition.

Reg. No. 608, S. I. D.—Nov. 05—1,100

Published under the direction of Major General C. Strachan, R.E., Surveyor General of India,
November 1898.

Price Uncolored Eight Annas.
Colored Twelve Annas.

Scale of Miles.

Photo. R. L. O., Calcutta.

No. 514-S. 98.

ดังนั้น จึง เป็นโอกาสอันดีที่คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษสามารถเดินทาง เข้ามาใน ประเทศไทยได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ดังที่ระบุไว้ในสนธิสัญญา

4. ระบบการปกครองหัว เมืองลานนา มีส่วนสนับสนุนให้คนอังกฤษและคน ในบังคับ เข้ามาในบริเวณนี้ได้ง่าย ทั้งนี้เพราะในฐานะที่ลานนาเป็นประเทศราชของไทย ดังนั้น ผู้ปกครองลานนาจึงมีสิทธิที่จะปกครองดินแดนของตนได้อย่างเต็มที่ เช่นเดียวกับหัว เมืองประเทศราชอื่น ๆ เกี่ยวกับป่าไม้ที่อยู่ในลานนาก็เช่นกัน ในฐานะผู้ปกครองดินแดน เจ้าผู้ครองนคร เป็นผู้มียุทธสิทธิในการอนุญาตให้ทำป่าไม้ได้โดยไม่ต้องผ่านทางกรุงเทพฯ เพราะถือว่าเป็นเรื่องภายในของดินแดนนั้น ๆ⁶⁴

การดำเนินการป่าไม้นั้น ในขั้นแรกทั่วกันเฉพาะชาวพม่าที่เดินทาง เข้ามา ผากตัวกับเจ้านายในดินแดนลานนา และได้รับอนุญาตให้ดำเนินการป่าไม้ในบริเวณ เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน⁶⁵ ต่อมาจึงมีบริษัทการค้าอังกฤษที่สำคัญ ๆ เดินทาง เข้ามาทำการป่าไม้อย่างจริงจังที่สำคัญได้แก่ บริษัทบริติชบอร์เนียว (British Borneo) เข้ามาในราว พ.ศ. 2407 บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา (Bombay Burmah) เข้ามาใน ราว พ.ศ. 2432 และบริษัทสยามฟอเรสต์ (Siam Forest) เป็นต้น

บริษัทดังกล่าวนับเป็นบริษัทใหญ่ที่มีทุนรอนมากมาย และได้เคยมีบทบาทสำคัญมา แล้วในพม่า⁶⁶ เมื่อบริษัทเหล่านี้เข้ามาดำเนินการก็ได้นำลูกจ้างชาวพม่า กะเหรี่ยง และชาวพื้นเมืองอื่น ๆ เข้ามาในลานนาเพื่อใช้เป็นแรงงานในการทำป่าไม้ ดังนั้นชาว อังกฤษและคนในบังคับอังกฤษจึงได้เข้ามาในลานนามากขึ้นเป็นลำดับ

⁶⁴ Pointon, เรื่องเดิม, หน้า 34.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-27. บริษัทป่าไม้มียุทธสิทธิที่สำคัญก่อให้เกิด

เกิดสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งที่ 3 เนื่องจากคหิพิพาทระหว่างรัฐบาลพม่ากับ บริษัทป่าไม้ จึงนับว่าบริษัทดังกล่าวมีอิทธิพลในทางการ เมืองเป็นอย่างมาก

สนธิสัญญาบาวริงกับผลประโยชน์ของคนอังกฤษและคนในบังคับในดินแดนลานนา

นอกจากปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้คนอังกฤษและคนในบังคับมีความสนใจดินแดนลานนาแล้ว สนธิสัญญาบาวริงยังมีส่วนอำนวยความสะดวกประโยชน์ให้แก่ชาวอังกฤษและคนในบังคับอีกด้วย ทั้งนี้ เพราะสนธิสัญญานับนี้ได้ระบุเอกสิทธิ์ทางการศาลให้แก่คนอังกฤษและคนในบังคับไว้อย่างชัดเจน ดังปรากฏในข้อ 2 ของสนธิสัญญา

2. ว่าแก่บรรดาการงานของคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้าอยู่ ณ กรุงเพท ฯ มหานคร ก็ต้องฟังบังคับบัญชาของกงสุลที่เขาเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเพท ฯ มหานคร กงสุลจะใดก็ตามหนึ่งสี่สนธิสัญญานี้... กงสุลจะรักษากฎหมายการค้าขาย แลกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้คนที่อยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดกฎเกณฑ์กฎหมายของอังกฤษกับไทยที่มีอยู่แล้ว และจะมีต่อไปภายหน้า ถ้าคนที่อยู่จะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปกครองชำระตัดสินคนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิด ไทยจะทำโทษตามกฎหมายเมืองไทย⁶⁷

จากสัญญาข้อ 2 นี้เองได้ระบุอย่างชัดเจนว่า ฝ่ายไทยยอมให้อังกฤษตั้งกงสุลเข้ามาประจำอยู่ในกรุงเพท ฯ และให้กงสุลอังกฤษมีอำนาจพิจารณาตัดสินคดีความ ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย แต่คดีใดที่คนในบังคับอังกฤษมีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวข้องกับตัว กงสุลอังกฤษมีสิทธิเข้าไปนั่งฟังการพิจารณาด้วย จึงนับว่าสนธิสัญญาบาวริงนี้ เป็นสัญญานับแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ยอมให้มีระเบียบว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย⁶⁸

⁶⁷ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, เรื่องเก็ม, เล่ม 1, หน้า 29.

⁶⁸ หลวงสิทธิสยามการ, สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ, (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2506), หน้า 25, 29.

ผลจากสัญญาบาวริงที่ได้ระบุไว้ในข้อ 2 ดังกล่าวแล้ว มีส่วนในการอำนวยความสะดวก
 ประโยชน์ให้แก่คนอังกฤษและคนในบังคับในหัวเมืองลานนาเป็นอย่างดี ทั้งนี้ เพราะเมื่อ
 คนในบังคับอังกฤษมาขออนุญาตทำป่าไม้ โดยยอมเสียเงินค่าตัดต้นไม้ให้แก่เจ้าของป่าและ
 พระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งในเวลานั้นมีอำนาจสิทธิขาดที่จะอนุญาตให้ตัดไม้ในเขตของเชียงใหม่
 ได้ และคิดว่าสามารถจะบังคับมิชชานคนเหล่านี้ แต่ต่อมาเมื่อมีการขอสัมปทานกันมากขึ้น
 จึงเกิดการแก่งแย่งทำป่าไม้ และไม่ยอมเชื่อฟังพระเจ้าเชียงใหม่ในกรณีที่จะเสียผล-
 ประโยชน์ ดังนั้นพระเจ้าเชียงใหม่จึงได้สั่งลงโทษห้ามไม่ให้ตัดไม้หรือลงโทษสถานอื่น ๆ⁶⁹
 ปรากฏว่าพวกพม่าเหล่านั้นได้รับคำแนะนำจากเนติบัณฑิตในพม่าให้ทำเรื่องราวร้องทุกข์ต่อ
 กงสุลอังกฤษ ณ กรุงเพท ฯ กงสุลก็เป็นใจช่วยเหลือโดยทำการร้องเรียนต่อรัฐบาลให้
 เรียกคำปรับจากพระเจ้าเชียงใหม่ให้แก่โจทก์ที่อ้างว่าได้รับความเสียหายจากผู้นปกครอง
 ดินแดนลานนา⁷⁰

การกล่าวอ้างถึงสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตามที่ปรากฏในข้อ 2 ของสนธิสัญญา-
 บาวริงของคนอังกฤษและคนในบังคับในดินแดนลานนานั้น นับเป็นการอ้างเพื่อผลประโยชน์
 ของตนแต่ฝ่ายเดียว ทั้งนี้ถ้าพิจารณาสนธิสัญญาบาวริงให้ถี่ถ้วนแล้ว จะพบว่าชาวอังกฤษ
 และคนในบังคับเหล่านี้ไม่มีสิทธิที่จะเข้าไปอยู่ในลานนาโดยไม่ได้รับการอนุญาตจากรัฐบาล
 กลางใดเลย ข้อห้ามดังกล่าวปรากฏอยู่ในข้อ 4 ของสนธิสัญญาบาวริงที่ห้ามไม่ให้คนอังกฤษ
 และคนในบังคับเดินทางออกนอกเขตกรุงเทพ ฯ เกินกว่าระยะทางที่กำหนดไว้⁷¹ ดังนั้น
 การที่คนในบังคับอังกฤษได้เข้าไปอยู่ในลานนาจึงถือเป็นการละเมิดสนธิสัญญาดังกล่าว และ
 ไม่สมควรที่จะได้สิทธิพิเศษใด ๆ

(อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่า) ในทางปฏิบัติ รัฐบาลกลางไม่ได้ห้ามยกข้อบกพร่องดัง
 กล่าวขึ้นมาหักล้างคำฟ้องร้องของคนในบังคับอังกฤษเกี่ยวกับคดีป่าไม้เลย จึงเป็นโอกาส

⁶⁹ จะได้อ้างถึงกรณีพิพาทที่สำคัญในบทที่ 3.

⁷⁰ สมเด็จพระเจ้าตากสิน ฯ และพระยาราชเสนา, เรื่องเดิม, หน้า 67.

⁷¹ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 29.

ให้คนเหล่านี้ใช้สนธิสัญญาขึ้นเป็นเครื่องมือยังผลประโยชน์ให้แก่ตน (ถึงนั้น กล่าวได้ว่า) สิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่อังกฤษได้จากไทยนั้น ได้แผ่ขยายไปถึงดินแดนที่เป็นพระราชของไทยด้วย ซึ่งได้ก่อให้เกิดความลำบากแก่รัฐบาลกลางที่จะต้องเข้ายุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของประเทศราช ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลกลางได้เคยมอบสิทธิและอำนาจในการปกครองให้แก่ผู้ครองเมืองโดยสมบูรณ์มาตั้งแต่ต้น ฉะนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้อำนาจอธิปไตยของไทยต้องสูญเสียไป รัฐบาลกลางจึงต้องเข้าดำเนินการสอดส่องดูแลการปกครองของประเทศราช เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่จะนำความยุ่งยากมาสู่รัฐบาลได้

ดินแดนลานนาเป็นเป้าหมายสำคัญทั้งในคานเศรษฐกิจและการปกครอง ฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการตรวจตราดูแลกิจการภายในให้เรียบร้อย เพื่อป้องกันเหตุการณ์ยุ่งยากมิให้ลุกลามจนอาจเป็นผลให้เกิดความกระทบกระเทือนทางด้านสัมพันธภาพระหว่างไทยกับอังกฤษ ถึงที่ปรากฏตัวอย่างมาแล้วจากประเทศพม่า และประเทศจีน เป็นต้น